

 Muhammed Berad ÇULHA^{a*}

^a YL/MA, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, mberadculha@gmail.com

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Künye:

Cilt/Volume: 5
Sayı/Issue: 1
Sayfa/Page: 123-129

Geliş Tarihi/Received: 20 Şubat 2025
Kabul Tarihi/Accepted: 18 Mayıs 2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 15 Haziran 2025

Atıf/Cite as: Çulha, Muhammed Berad. "Halil İbrahim Özasma, Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler, (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 1. Baskı, 2020)". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 5/1 (Haziran 2025), 123-129.

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaların CC BY-NC 4.0 Lisansı altında yayınlanmaktadır. İkonlar Font Awesome'a aittir.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 License. Icons by Font Awesome.

Halil İbrahim Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 1. Baskı, 2020)

Halil İbrahim Özasma, *Positive Psychology and Virtues in Islamic Thinkers*, (Ankara: Sonçağ Publishing, 1st Edition, 2020)

Öz

Yirmi birinci yüzyıl, teknoloji ve konforun zirveye ulaşmasıyla insanların yaşamlarının kolaylaştığı bir dönem olmuştur. İnsanlar, gelişen teknolojiler sayesinde evlerinden çıkmadan dünyanın her köşesine ulaşabilmekte ve istediği şeyi anında temin edebilmektedirler. Maddi anlamda refah seviyesi artarken, insanlar hâlâ bir mutluluk arayışı halindedir. Psikolojik ve ruhsal sağlık sorunları, depresyon ve cinnet vakalarının artışı, maddi refahın ruhsal huzuru garanti etmediğini ortaya koymaktadır. İnsan, sadece maddi ve fizyolojik bir varlık değil, aynı zamanda ruhsal bir varlıktır. Bu çalışma, insanların mutlu olabilmesi için hem maddi hem de ruhsal yönlerinin dengede tutulması gerektiğini savunmaktadır. Çalışmada İslam ahlak felsefesinin temel dayanakları ile pozitif psikolojinin erdem anlayışlarını birleştirilerek, bireylerin mutluluğunu artırmaya yönelik bir model sunulmuştur. Bununla birlikte çalışmada, İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki yaklaşımının, bireylerin davranışları ve duygusal durumları üzerindeki etkisi incelenmiş, cesaret, hikmet, iffet ve adalet gibi erdemlerin, insanların ruhsal dengesine nasıl katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Bu erdemlerin, bireylerin psikolojik sağlığını nasıl olumlu yönde etkilediği, pozitif psikoloji ile paralellik gösterdiği tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki tespitlerinin, pozitif psikolojinin insanın mutluluğa giden yoldaki önerileriyle örtüştüğü, her iki yaklaşımın da insanları ruhsal ve psikolojik açıdan sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmeye yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Pozitif psikoloji ve İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki yaklaşımlarının birleşmesi, insanın daha dengeli, huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, İslam ahlak felsefesi ile pozitif psikolojinin bir arada değerlendirildiği nadir çalışmalardan biridir ve insan psikolojisi üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkı sunmaktadır. Erdemli yaşamın, sadece bireylerin psikolojik sağlıklarını değil, aynı zamanda toplumsal huzur ve dengeyi de sağladığına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Din Psikolojisi, Pozitif Psikoloji, İslam Düşünürleri, Erdemler.

Abstract

The twenty-first century has been a period in which people's lives have become easier as technology and comfort have reached their peak. Thanks to advances in technology, people can reach every corner of the world without leaving their homes, and they can obtain any item they want instantly. While material prosperity has increased, people are still in search of happiness. The rise in psychological and mental health problems, depression and homicides shows that material prosperity does not guarantee spiritual peace. Man is not only a material and physiological being, but also a spiritual being. This study argues that for people to be happy, both material and spiritual aspects must be kept in balance. The study presents a model for increasing the happiness of individuals by combining the basic foundations of Islamic moral philosophy with the virtue understandings of positive psychology. In addition, the study examines the impact of Islamic thinkers' approach to virtues on individuals' behaviors and emotional states, and reveals how virtues such as courage, wisdom, chastity and justice contribute to people's spiritual balance. It is discussed how these virtues positively affect the psychological health of individuals and how they are in line with positive psychology. As a result of the study, it was concluded that the findings of Islamic thinkers on virtues overlap with the suggestions of positive psychology on the path to human happiness, and both approaches guide people to lead a spiritually and psychologically healthy and happy life. The combination of positive psychology and Islamic thinkers' approaches to virtues enables people to lead a more balanced, peaceful and happy life. This study is one of the rare studies in which Islamic moral philosophy and positive psychology are evaluated together and makes an important contribution to the studies on human psychology. It is pointed out that living virtuously not only ensures the psychological health of individuals, but also social peace and balance.

Keywords: Psychology, Psychology of Religion, Positive Psychology, Islamic Thinkers, Virtues.

Giriş

Günümüz dünyasında, psikolojik sağlık ve bireylerin mutluluğu giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Modern toplumda teknolojik ve maddi ilerlemelere rağmen, ruhsal sağlık sorunları ve yaşam tatmini hâlâ önemli bir sorun teşkil etmektedir. Pozitif psikoloji, bu bağlamda, bireylerin daha sağlıklı, dengeli ve mutlu bir yaşam sürdürebilmeleri için önerilerde bulunan önemli bir alandır. Pozitif psikoloji, insanların duygusal, psikolojik ve sosyal açıdan daha iyi bir yaşam sürmelerine odaklanırken, özellikle “erdem” gibi kavramları ele alarak bireylerin içsel dengeyi nasıl sağlayabileceklerini araştırmaktadır. Bu bağlamda, Dr. Halil İbrahim Özasma tarafından kaleme alınan "Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler" isimli eser, hem İslam düşünürlerinin erdem anlayışlarını hem de bu erdemlerin pozitif psikoloji ile olan ilişkisini ele almaktadır. Eser, yazarın yüksek lisans tezinden türetilmiş olup nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışma, İslam ahlak felsefesinin erdem anlayışları ile pozitif psikolojinin erdemler konusundaki perspektiflerini karşılaştırarak, bu iki alanın insanın psikolojik ve ruhsal sağlığı üzerindeki etkilerini tartışmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Özasma'nın eserinde vurgulanan İslam düşünürlerinin erdem anlayışları ile pozitif psikolojinin ortak motiflerini incelemek ve bu erdemlerin pozitif psikolojinin verileriyle ne kadar uyumlu olduğunu değerlendirmektir. Eserde, “cesaret”, “hikmet”, “ıffet” ve “adalet” gibi erdemler İslam düşünürlerinin bakış açılarıyla birlikte, pozitif psikolojinin bireylerin duygusal ve psikolojik iyilik hâllerini nasıl etkileyebileceği açısından ele alınmaktadır. Çalışma, ayrıca İslam ahlak felsefesi ile pozitif psikoloji arasında paralelliklerin olup olmadığını da sorgulamaktadır.

Eserin içeriğini değerlendiren bu çalışma, içerik analizi ve doküman analizi yöntemlerini kullanarak, yazarın iddialarını ve eserinde ele alınan kavramları derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Analiz, İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki yaklaşımlarının, pozitif psikolojinin sunduğu yaşam tarzı önerileriyle nasıl örtüştüğünü ve bireylerin psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini keşfetmeyi hedeflemektedir.

1.Eserin Bölümleri ve İçeriği

Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde erdemlerin epistemolojik temelleri üzerinde durulmuştur.¹ Bu bölümde, erdemlerin bilgi ve psikoloji bağlamında nasıl temellendirildiği açıklanmaktadır. Erdemli davranışların ortaya çıkmasından önce insanda gerçekleşmesi gereken psikolojik ve bilgisel süreçler detaylandırılmaktadır.² Yazar, klasik İslam felsefesinde ve modern psikolojide erdem kavramının nasıl ele alındığını incelemektedir.

Eserde, “nefs” kavramına da geniş yer verilmiş ve İslam felsefesinde bireyin hayat, his, hareket ve irade güçlerinde taşıyıcı bir unsur olarak tanımlanmıştır.³ Nefsin, bireyin iyi ve kötüyü ayırt etmesi, tikel olarak algılanan şeylerde bulunan manaları keşfetmesi ve bilgiyi

¹ Halil İbrahim Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2020), 9.

² Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 10-11.

³ Seyyid Şerif Cürcani, *Kitabü't-Ta'rifat*, (İstanbul: Klm Yayınları, 2022), 239.

muhafaza etmesi gibi özelliklerine değinilmiştir.⁴ Ayrıca, benlik kavramı, bireyin kendi mevcudiyetinin şuurunda olması ve irade ile fiilde bulunabilme yetisi olarak açıklanmıştır.⁵

Birinci bölümde, bilgi kavramı İslam terminolojisinde bulunan “ilm” ve “marife” kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Bilginin, insanın duygusal ve algısal süreçleri hesaba katılarak sistematik bir biçimde incelenmesi, erdemli yaşayış bağlamında önem kazanmaktadır.⁶ Ayrıca, niyet ve irade kavramları, bireyin yapıp ettiklerinde kendi seçimleri doğrultusunda iyiyi seçmesinin erdemli yaşam için önemli olduğu gerekçesiyle ele alınmıştır.⁷

Eserin ikinci bölümünde, İslam ahlak felsefesinde erdemlerin tanımları üzerine yoğunlaşmıştır. Yazar, İslam filozoflarının erdem anlayışlarını ve bu anlayışların modern pozitif psikoloji ile nasıl örtüştüğünü tartışmıştır.⁸ Fârâbî'nin fazilet tanımı sırasında ifrat ve tefritten kaçınma yani aşırı uçlardan uzak durma şeklindeki tanımı, İslam düşüncesinin erdemlere yaklaşımını özetlemektedir.⁹ İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in, İbn Mâce'nin *Sünen* eserinde belirtilen “Ey insanlar, orta yolu tutun!” hadisi, İslam düşüncesi açısından bu fikri destekler niteliktedir.

İslam filozoflarının erdem tanımlarına bakıldığında, Kindî'nin erdem anlayışının, sonraki dönemlerde İbn Sînâ, İbn Miskeveyh ve diğer İslam ahlakçıları üzerinde büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. İbn Sînâ, hikmet, cesaret, iffet ve adalet olmak üzere dört temel erdemi esas almış ve bu erdemlerin iki aşırılık arasında denge sağladığını belirtmiştir.¹⁰ İbn Miskeveyh, İbn Sînâ'dan farklı olarak, bu dört temel erdemin altında daha detaylı erdemler sıralamış ve erdemlerin zıtlarını cehalet, zulüm, korkaklık ve açgözlülük olarak tanımlamıştır. Gazzâlî ise, İsfahânî'den etkilenerek, tasavvufi anlayışı ile erdemlere son şeklini vermiştir. Tûsî gibi düşünürler, Fârâbî ve İbn Miskeveyh'in felsefi ağırlıklı erdem anlayışını, Gazzâlî'nin tasavvufi nitelikleri ile birleştirmeye çalışmışlardır.¹¹

Yazar, İslam filozoflarının yorumlarının ardından, modern psikolojinin konuya dair tutumlarını da ele almıştır. Modern psikolojide, özellikle psikanaliz ve davranışçılık gibi akımların etkisiyle erdem konusu başlangıçta ihmal edilmiştir. Ancak, pozitif psikolojinin gelişmesiyle birlikte erdemler daha ciddi bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.¹² Erich Fromm'un erdem hakkındaki görüşlerine de yer verilmiştir. Fromm, erdemi "insan türüne özgü belirgin niteliklerin toplamı" olarak tanımlamış ve erdemin insanın kendini gerçekleştirmesiyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.¹³

Modern psikoloji içerisinde yer alan hümanist psikolojinin öncülerinden Maslow, kendini gerçekleştirmiş bireylerde bütünlük, adalet, güzellik ve doğruluk gibi değerlerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Maslow'un doruk deneyimleri yaşayan insanlar üzerindeki

⁴ Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, 71–72; Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 14.

⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2019), 123; Halil İbrahim Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, s. 16–17.

⁶ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 19.

⁷ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 404; Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 27.

⁸ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 48.

⁹ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 48–49.

¹⁰ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 50.

¹¹ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 49–50.

¹² Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 92–97.

¹³ Erich Fromm, *Erdem ve Mutluluk: Ahlâk Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*, ed. Turhan Yörükân, çev. Ayda Yörükân (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999), 172–202.

gözlemleri, değerler üzerine yapılacak araştırmalar için önemli bir zemin oluşturmuştur. Schwartz, dünya genelinde evrensel olan değerleri on grup altında toplamış ve bu değerlerin güç, başarı, hazcılık, uyarım, evrensellik, iyilikseverlik, gelenek, uyumluluk ve güvenlik olduğunu öne sürmüştür.¹⁴

Üçüncü bölümde, ilgili çalışma pozitif psikolojinin erdemlere yaklaşımına dikkat çekerek bu alandaki araştırmaları kapsamlı bir şekilde sınıflandırmaya çalışmaktadır. Pozitif psikoloji ekolünden gelen psikologlar, erdemi "kişinin kendisine ve topluma yarar sağlayacak şekilde düşünme ve davranmasına imkân veren herhangi bir psikolojik süreç" olarak tanımlamışlardır.¹⁵ Seligman ve Peterson, dinleri ve kültürleri inceleyerek altı temel erdem belirlemiştir: hikmet, cesaret, insanlık, adalet, aşkınlık ve ölçülülük. Bu erdemler, insanların yaşam kalitesini artıran ve evrensel kabul edilen değerler olarak tanımlanmıştır.¹⁶

Eserde, hikmet kavramına geniş yer verilmiştir. Hikmet, Türkçede bilgelik ve hakimlik olarak tanımlanır. İslam ahlak felsefesinde hikmet, insana özgü düşünme gücüne ait bir fazilet olarak görülür ve külli varlıkların hakikatlerini idrak etme yeteneği olarak tanımlanır.¹⁷ İbn Sînâ, hikmeti, insanın düşünce gücünü kötü bilgilerden arındırıp iyi işler yapmaya muktedir hâle gelmesi olarak ifade eder. Bu kavram, modern pozitif psikolojide de önemli bir yer tutar. Seligman ve Peterson, hikmet ve bilgi erdemine bağlı karakter güçleri arasında yaratıcılık, merak, açık fikirlilik, öğrenme sevgisi ve bakış açısını saymaktadır.¹⁸

Cesaret, zor durumlarda doğru olanı yapma yetisi olarak tanımlanır. İslam ahlak felsefesinde cesaret, öfke gücünün akıl gücüne tabi olmasıyla kişinin olağandışı durumlarda normal hâlini muhafaza etmesini sağlar. Cesaretin farklı türleri arasında vahşi yiğitlik, hayvani yiğitlik, deneysel yiğitlik, cihadi yiğitlik ve hikemi yiğitlik bulunur.¹⁹ Modern psikolojide ise cesaret, içten veya dıştan gelen zorluklara rağmen amaca ulaşma isteği olarak tanımlanır ve bu erdeme bağlı karakter güçleri arasında yiğitlik, sebat, doğruluk ve canlılık yer alır.

İffet, arzu gücünün akıl kontrolünde doğru davranışa yönlendirilmesi olarak tanımlanır. İslam ahlak felsefesinde iffet, yeme, içme ve cinsel hayat gibi konularda akıl ve şeriat çerçevesinde düzenli davranmayı ifade eder. İffet erdemine dâhil edilen erdemler arasında haya, yumuşaklık, samimilik, dinçlik, perhiz, sabır, kanaat, vakar, tedbirli olma, nizam, hürriyet ve sahavet bulunur.²⁰ Modern psikolojide ölçülülük erdemi, kişinin aşırılıklardan kaçınarak dengeli ve uyumlu bir yaşam sürmesini sağlar. Bu erdeme bağlı karakter güçleri arasında affetme ve merhamet, tevazu ve alçakgönüllülük, ihtiyatlılık ve öz düzenleme bulunur.²¹

Adalet, insanlar arasında hakkı korumak, eziyet ve zulmü ortadan kaldırmak olarak tanımlanır. İslam ahlak felsefesinde adalet, insanın amelî kuvvetinin ıslah edilmesiyle ortaya

¹⁴ Shalom H. Schwartz, "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", *Journal of Social Issues* 50/4 (1994), 10-45.

¹⁵ Martin E. P. Seligman, *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment* (New York: Free Press, 2002).

¹⁶ Seligman, *Authentic happiness*; Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 52-53.

¹⁷ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 57-58.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz. Seligman, *Authentic happiness*.

¹⁹ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 63-66.

²⁰ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 76.

²¹ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 111-116.

çıkan denge ve düzen durumudur. Adaletin türleri arasında mutlak adalet ve kayda bağlı adalet bulunur.²² Modern psikolojide adalet erdemi, kişi ile grup veya toplum arasındaki etkileşimi düzenler ve bu erdeme bağlı karakter güçleri arasında vatandaşlık, adalet ve liderlik yer alır.

Aşkınlık, bireyin kendini aşan bir anlam ve amaç bulma yetisi olarak tanımlanır. İslam ahlak felsefesinde aşkınlık, insanın manevi olgunluğa ulaşma çabası olarak görülür. Bu erdem, kişinin hayatındaki her türlü zorluk ve sıkıntıya rağmen içsel bir huzur bulmasına olanak tanır.²³ Modern psikolojide ise aşkınlık erdemi, kişinin hayatındaki anlam ve amaç arayışını kapsar ve bu erdeme bağlı karakter güçleri arasında manevi duyarlılık, güzellik ve mükemmellik, minnettarlık, umut ve mizah yer alır.

Pozitif psikoloji, bireylerin potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak ve daha mutlu, doyumlu bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak için erdemleri araştırır ve teşvik eder. Pozitif psikoloji, insanların psikolojik sağlıklarını korumak için normal duygu durumlarını muhafaza etmeleri ve daha çok pozitif duygulanımlarla yaşamaları gerektiğini vurgular. İslam düşünürlerinin erdemler teorisi de insanların hangi hallerde mutlu olacaklarını açıklar ve doğru duygu hâllerini belirler. Bu bağlamda, erdemlerin sunduğu yaşam tarzı modelinin insanın psikolojik sağlığına olumlu katkısını pozitif psikoloji doğrulamaktadır.²⁴

Sonuç

Eser, İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki yaklaşımlarının, insanların davranışlarına yol gösterici bir rehber olduğunu ve bu yaklaşımların modern pozitif psikolojinin bulgularıyla uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. İslam düşünürlerine göre erdemler, insanların öznel iyi oluşlarına katkıda bulunur. Örneğin, cesaret erdemi, korkaklık ve saldırganlık arasında bir denge durumudur ve bu dengeyi içselleştiren insanlar mutluluğa ulaşabilir. Aynı şekilde, hikmet erdemi, insanların akıllarını boş ve faydasız işlerden uzak tutmalarını ve merak duygusunu canlı tutmalarını önerir. İffet erdemi, arzu gücünü aklın kontrolünde doğru davranışa yönlendirmeyi ve içsel dengeyi sağlamayı önerir. Adalet erdemi ise, öfke, arzu ve düşünce güçlerini dengeli kullanmayı savunur ve bu da kişinin öznel iyi oluşunu destekler.

Sonuç olarak, yazar, İslam düşünürlerinin erdemler konusundaki tespitleri ile pozitif psikolojinin erdemli yaşayış konusundaki tespitlerinin birbirini destekler nitelikte olduğunu ve pozitif psikolojinin çalışmaları ile İslam düşünürlerinin yaklaşımlarının büyük fayda sağlayabileceğini belirtmektedir.

Hakem/Peer-review: Çift Taraflı Kör/Double Blind.

Teşekkür/Acknowledgements:

-

Beyanname/Declarations:

1. Özgünlük Beyanı/Statement of Originality:

Bu çalışma özgündür.

²² Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 78.

²³ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 90.

²⁴ Özasma, *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*, 120-125.

2. Yazar Katkıları/Author Contributions:

Makale tek yazarlıdır.

3. Etik Kurul İzni/ Ethics approval:

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

4. Finansman-Destek/Funding-Support:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı/Competing interests:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- Budak, Selçuk. Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2019.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. Kitâbü't-Ta'rifât. İstanbul: Klm Yayınları, 2022.
- Fromm, Erich. Erdem ve Mutluluk: Ahlâk Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme. Ed. Turhan Yörükan. Çev. Ayda Yörükan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- Kınalızâde Ali Efendi. Ahlâk-ı Alâî (Günümüz Türkçesiyle). İstanbul: Fecr Yayınevi, 2017.
- Özasma, Halil İbrahim. Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2020.
- Schwartz, Shalom H. "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?" *Journal of Social Issues* 50/4 (1994), 19-45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>
- Seligman, Martin E. P. *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: Free Press, 2002.

